

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО, У ТОМУ ЧИСЛІ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ

Домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі).

Форми та прояви домашнього насильства. Законодавство України у сфері протидії домашньому насильству визначає чотири форми насильства: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне (див. табл. 1):

Таблиця 1

Прояви різних форм домашнього насильства

Фізичне насильство	Психологічне насильство
<ul style="list-style-type: none"> • штовхання, хапання, ляпаси • побиття, стусани, укуси • мордування та катування • опіки • кидання предметів у бік жертви • загроза будь-якою зброєю • примус до алкоголю, вживання психоактивних речовин або будь-чого, що зашкодить здоров'ю • відмова в наданні необхідної допомоги у разі хвороби або вагітності • насильницьке утримання в приміщенні 	<ul style="list-style-type: none"> • образи, крик, приниження • плітки, критика без підстав та у неприйнятній формі • заборона носити певний одяг, фарбуватися • заборона бачитись, спілкуватися з друзями, близькими • присоромлення, культивування комплексу меншовартості • спонукання до провини, невпевненості, страху • шантаж/погрози • переслідування • ізоляція
Сексуальне насильство	Економічне насильство
<ul style="list-style-type: none"> • зґвалтування, в тому числі «зґвалтування у шлюбі» • примус до небажаних статевих контактів • сексуальні домагання • дії сексуального характеру по відношенню до дитини: розбещення дітей, втягування дитини у зайняття дитячою проституцією або дитячою порнографією тощо 	<ul style="list-style-type: none"> • умисне позбавлення члена сім'ї житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які він має передбачене законом право • пошкодження, псування особистого майна • проникнення у житло • обмеження/позбавлення доступу до сімейного бюджету: повна звітність за витрачені гроші («все до копійки»), відбирання всіх зароблених грошей • економічна експлуатація/рабство • заборона навчатись • заборона працювати • примушування до жебрацтва, тощо

Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в

небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Сексуальне насильство – включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності.

Психологічне насильство – включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Економічне насильство – включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Наслідки домашнього насильства для здоров'я. Домашнє насильство спричиняє дуже небезпечні наслідки для самих потерпілих, для кривдників і, нарешті, для всього суспільства. Ці наслідки можуть виявлятися, як одразу (так звані «прямі»), так і через довготривалий час («віддалені»).

Прямими наслідками для жертв насильства (жінок та дітей) можуть бути: фізичні травми та ушкодження; інфекції, що передаються статевим шляхом; гострі психічні порушення (страх, тривога, гнів), які можуть проявлятися у прагненні кудись тікати, сховатися або глибокій загальмованості, зовнішній байдужності.

Віддаленими наслідками домашнього насильства є серйозні порушення фізичного, психічного та цілий ряд наслідків для репродуктивного здоров'я, а саме:

- головний біль;
- погіршення зору;
- інвалідність;
- розлади харчування та сну;
- депресія та високий рівень тривожності;
- фобії та панічні розлади;
- відчуття сорому та провини;
- низька самооцінка;
- різноманітні психосоматичні захворювання (хронічні захворювання легень, хвороби печінки, ішемічна хвороба серця, ожиріння тощо);
- вживання алкоголю та інших психоактивних речовин;
- небезпечна сексуальна поведінка;
- проблеми репродуктивного здоров'я (сексуальна дисфункція, гінекологічні захворювання, інфекції, що передаються статевим шляхом, в т.ч. ВІЛ/СНІД, безпліддя, ускладнення в період вагітності/викидень, небажана вагітність тощо);
- передчасна смерть внаслідок: самогубства, СНІДу, вживання алкоголю та інших психоактивних речовин тощо.

Важливим кроком попередження домашнього насилля є вміння розпізнати ознаки насильства над дітьми або іншими членами родини та розуміти їх поводження внаслідок цього. Виділяють певні ознаки домашнього насильства (див. табл. 2).

Таблиця 2

Ознаки різних форм домашнього насильства^{8, 9, 10}

Фізичне насильство	Психологічне насильство
<ul style="list-style-type: none"> • синець або поріз, якому немає пояснень; • поламани кістки; • травматична втрата зубів; • відбитки предметів на тілі; • залицина; • сліди від укусів людиною; • незвичні опіки (цигаркою або гарячим посудом); • боязнь дорослих, особливо батьків; • агресія; • страх фізичного контакту, такого як рукостискання, обійми, будь-якого дотику. 	<ul style="list-style-type: none"> • відставання у порівнянні з однолітками у фізичному та соціальному розвитку; • замкнутість; • тривожність; • уникання однолітків, бажання спілкуватися та гратися зі значно молодшими дітьми; • швидка стомлюваність, знижена спроможність до концентрації уваги; • порушення сну, прийому їжі; • систематичне повторювання дій, зокрема, розкачування, смоктання пальців, кусання тощо; • відсутність зосередження та уваги; • страх перед фізичним контактом; • занижена самооцінка; • відсутність інтересу або емоцій; • депресія або віддаленість; • насильство по відношенню до слабших: тварин чи інших живих істот; • вживання алкоголю, наркотиків та інших наркотичних речовин; • агресивність, напади люті, схильність до руйнації, нищення та насильства.
Сексуальне насильство	Економічне насильство
<ul style="list-style-type: none"> • таємність; • уникнення контактів із ровесниками; • знання термінології та жаргону, зазвичай не властивих дітям відповідного віку; • надмірна зацікавленість чи обізнаність у сексуальній темі та предметах, що з нею пов'язані; • надмірний прояв уваги до всього, що пов'язане з сексуальною темою; • побоювання певної людини чи члена сім'ї; • надмірна піддатливість; • агресія; • сліди від укусів людиною; • біль при сечовипусканні; • ускладнення при ходьбі чи сидінні; • нетримання сечі; • анальний чи вагінальний свербіж, висипи, синці, кровотечі, біль. 	<ul style="list-style-type: none"> • брудний та пошкоджений одяг, невідповідний до сезону; • безсоння; • постійно голодує через нестачу їжі; • має втомлений і хворий вигляд; • недотримання гігієнічних норм; • медичні проблеми, які не піддаються лікуванню; • ховання або крадіжка їжі; • відсутність або низький рівень соціальних навичок; • уникнення інших дітей, однолітків; • бездоглядність; • нездатність до навчання, невідповідність розумових здібностей віковим нормам; • відсутність іграшок, книжок, розваг тощо; • жебрацтво, втікання з дому.

ЩО РОБИТИ У ВИПАДКУ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА?

У випадку проявів насильства по допомогу варто звертатися до державних органів та установ:

- Правоохоронні органи (поліція). Особа може викликати поліцію за номером 102 або звернутися особисто до райвідділу та написати заяву. Окрім забезпечення захисту, правоохоронні органи можуть направити особу, яка вчиняє насильство на проходження спеціальної програми, що допоможе змінити стосунки у сім'ї на краще.
- Медичні установи. Якщо особа зазнала фізичного чи сексуального насильства, вона має одразу ж звернутися до медичної установи за місцем проживання та зафіксувати фізичні ушкодження. Це у подальшому допоможе їй притягти кривдника до відповідальності, якщо постраждала особа звернеться до правоохоронних органів.
- Управління у справах сім'ї, молоді та спорту. Тут приймуть заяву про здійснення у сім'ї насильства та залучать відповідні органи та служби, у тому числі, за потреби, правоохоронні органи для надання допомоги цій родині.
- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У центрі соціальних служб можна отримати необхідні юридичні, психологічні, соціальні послуги та консультації. Особі можуть допомогти налагодити стосунки з партнером, навчитися спілкуватися без насильства. Якщо через ситуацію насильства постраждалій немає де жити, їй допоможуть вирішити питання з тимчасовим житлом.
- Служба у справах дітей. Якщо у сім'ї є діти, вони так само страждають від насильства, або є його свідками – через дану структуру особа може захистити права дітей.
- Кризові центри. У таких центрах кваліфіковані психологи та юристи надають юридичну, психологічну та інші види допомоги як потерпілим від насильства, так і особам, котрі вчинили насильство (наприклад, у таких центрах можна пройти спеціальні корекційні програми, які допомагають контролювати агресивну поведінку; по допомогу можна звернутися самостійно або за направленням поліції).
- Центри безоплатної правової допомоги. У кожному місті є такі центри, де можна отримати необхідну консультацію з правових питань.
- Громадські та релігійні організації. У кожному регіоні є громадські та релігійні організації, які надають юридичні та психологічні консультації особам, які зазнають домашнього насильства.

Спричинення будь-якого виду тілесних ушкоджень, а також вчинення будь-яких інших дій проти життя та здоров'я, волі, честі чи гідності особи, а також проти статевої недоторканості, є **злочинами**.

Перебування з кривдником в сімейних відносинах **не виключає** необхідності притягнення його до кримінальної відповідальності. Саме тому, якщо особа стала жертвою злочину, необхідно звертатись до поліції із заявою про злочин та наполягти, щоб відкрили кримінальне провадження, внесли відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, негайно призначили судово-медичну експертизу тощо.

Якщо людина не може визначитися щодо подальшого життя в сім'ї, де вчиняється насильство або їй важко прийняти рішення, – вона може скористатися **БЕЗКОШТОВНИМИ ПСИХОЛОГІЧНИМИ ТА ЮРИДИЧНИМИ КОНСУЛЬТАЦІЯМИ:**

- Гаряча лінія для жертв домашнього насильства – **15-47** (з мобільного чи стаціонарного телефону). Працює на базі Урядового контактного центру, аби надавати психологічну допомогу потерпілим від домашнього насильства жінкам, чоловікам і дітям. Сервіс доступний цілодобово. Дзвінки є безкоштовними, анонімними та конфіденційними.

- Національна “гаряча лінія” з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: **0 800 500 335** або **116 123** (для дзвінків з мобільного). Консультації електронною поштою: info@lastrada.org.ua.

- Національна дитяча “гаряча лінія”: **0 800 500 225** або **116 111** (для дзвінків з мобільного).

- Регіональні Центри соціально-психологічної допомоги (у разі потреби жертви насильства можуть перебувати в тимчасовому притулку до 90 діб). На Закарпатті - це Закарпатський обласний центр соціально-психологічної допомоги (Закарпатська обл., місто Ужгород, вул. Федора Потушняка, будинок 10, корпус Б, **099 170 0039**)

- Регіональні Центри матері та дитини.

- «Гаряча лінія» системи безоплатної правової допомоги: **0 800 213 103**.

- Мережа приймалень Української Гельсінської спілки з прав людини (безкоштовні юридичні консультації, зокрема з питань домашнього насильства. На даний момент в Україні працює 32 приймальні у 23-ох областях.